

esas temayüllerine sahip olan Büşencî insana en büyük belânın kendisinden geldiğini, insan için hayrın ârızı, şerrin aslî sıfat olduğunu söyler. Ona göre içi dışından iyi olan velî, içi dışı aynı olan âlim, içi dışından kötü olan cahildir. Tasavvufu "hürriyet, fütüvvet ve cömertlikte samimiyet, ahlâkta kibarlık" diye tarif eden Büşencî samimiyetsiz mutasavvıflardan yakınan ilk sûfilerdendir. Onun, "Bugün tasavvufun ismi var, hakikatı yoktur; oysa eskiden hakikatı vardı ama ismi yoktu" sözü çok meşhurdur. Büşencî sünneti, "Şeceretürrıdvân'daki biat ve buna uygun düşen söz ve işlerdir" şeklinde tarif eder.

BİBLİYOGRAFYA:

Sülemî, *Tabakât*, s. 458-461; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 379-380; Kuşeyrî, *er-Risâle*, I, 183; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Jukovski), s. 385; He-revî, *Tabakât*, s. 497; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 332; IX, 346; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, VI, 391; At-târ, *Tezkiretü'l-evliyâ* (nşr. Reynold A. Nicholson), Leiden 1907, II, 89; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 508; Sübkî, *Tabakât*, III, 344; İbnü'l-Mülâkkın, *Tabakâtü'l-evliyâ*, s. 252-255; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, III, 320; Câmî, *Nefehât*, s. 225-226; Şa'rânî, *eş-Tabakât*, I, 103; Guy Strange, *Büldânü'l-hilâfeti's-sarkıyye* (trc. Beşîr Fransis — Georges Avvâd), Beyrut 1405/1985, s. 453-454; W. Barthold — B. Spuler, "Büşhandî", *El*² (İng.), I, 1342-1343.

OSMAN TÜRER

BÜŞENCİ, Muhammed b. İbrâhîm

(محمد بن إبراهيم البوشنجي)

Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrâhîm
b. Saîd el-Büşencî
(ö. 291/904)

Muhaddis, fıkıh ve lugat âlimi.

204 (819) yılında doğdu. İlk tahsiline Herat yakınlarındaki Büşenc kasabasında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyerek başladı. Daha sonra hadis öğrenmek için Kûfe, Bağdat, Basra, Dimaşk, Hicaz ve Mısır'da yıllarca kalarak zamanının ileri gelen âlimlerinden hadis ve fıkıh okudu. Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Bükeyr, Müsedded b. Müserhed, İsmâil b. Ebû Üveys, Saîd b. Mansûr gibi âlimlerden rivayette bulundu. Dâvûd ez-Zâhirî Büşencî'yi tanıdığı zaman son derece takdir etmiş ve yanındaki öğrencilerine onu kendisinden istifade edilen, fakat kendisi kimse-den faydalanma ihtiyacında olmayan bir âlim diye takdim etmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra yurduna dönen Büşencî, Horasan'ın en önemli ilim merkezleri olan Nîşâbur, Merv ve Semerkant'ta,

bir süre de Buhara'da hadis okuttu. Kendisinden hadis rivayet edenlerden Muhammed b. İshak es-Sâgânî, İbn Huzeyme, Büstî, Da'lec b. Ahmed, Ebü'l-Abbas ed-Degülî, İsmâil b. Nuceyd zikredilebilir. Yaşça büyük, hadis ilminde de ondan daha üstün olan Buhârî *el-Câmi'u's-şâhih*'inde Büşencî'den bir hadis rivayet etmiştir ("Tefsîr", 5/165).

Rivayet ettiği hadisleri ezbere bilme-siyle de tanınan Büşencî'nin hadislerdeki nâdir (garîb) kelimeleri ve anlaşılması güç yerleri açıklamakta büyük mahareti vardı. Geniş bir fıkıh kültürüne sahipti. Maddî bakımdan hayli cömert olmakla beraber ilmini esirger, her müracaat edenî talebeliğe kabul etmezdi.

Devrindeki âlimlerin takdirini kazanmış sika* bir muhaddis olan Büşencî'nin rivayetleri güvenilir hadis kaynaklarında mevcuttur. Her ne kadar onun bazı eserleri telif ettiği söylenirse de fıkıha dair olduğu anlaşılan *Kitâbü'l-Me-tâ'im* (bk. Abbâdî, s. 47) adlı eserinden başka hiçbir kitabına kaynaklarda rastlanmaz. *Tabakâtü'l-Hanâbile*'de Büşencî'nin Hanbelî olduğu kaydedilmekle beraber Zehebî ve Safedî onun Mâlikî olduğunu söylemekte, İbn Hacer ise Şâfiîliğinin şüphe götürmediğini ifade etmektedir.

Büşencî Nîşâbur'da vefat etmiş, cenaze namazını talebesi meşhur muhaddis İbn Huzeyme kıldırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

Buhârî, "Tefsîr", 5/165; *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 187; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, IX, 152; Abbâdî, *Fukahâ'u's-Şâfi'iyye*, s. 47-49; *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 264; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, VI, 48; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 657; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 581-589; Safedî, *el-Vaif*, I, 342; Sübkî, *Tabakât*, II, 189-207; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IX, 8-10; Hazrecî, *Hulâsatü Tezhib*, s. 324; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 205; Muhammed Hasan Heyto, *el-İctihâd ve tabakâtü müctehidi's-Şâfi'iyye*, Beyrut 1409/1988, s. 122-123.

MÜCTEBA UĞUR

BUTLÂN

(البطالان)

Bir ibadetin veya hukukî işlemin temeldeki bir eksiklik veya bozukluk sebebiyle hükümsüz olması mânâsında kullanılan fıkıh terimi.

Butlân sözlükte "boşa gitme, heder ve hebâ olma" anlamına gelir. A'râf süresinde (7/118) fiil olarak bu anlamında kullanıldığı gibi birçok hadiste hem söz-

lük hem de terim anlamında kullanıldığı görülür (bk. Wensinck, *Mu'cem*, "bâtıl" md.). Hükümsüz ibadet ve hukukî işleme bâtıl denir.

İslâm hukuk literatüründe hukukî işlemler geçerlilik bakımından ikiye ayrılır: Hukuken geçerli olanlar ve olmayanlar. Hanefîler dışındaki fıkıhçılar geçerli olmayan işlemleri bâtıl adı altında tek bir sınıfta değerlendirirken Hanefîler geçerli olmayan işlemleri bâtıl ve fâsit diye tekrar ikiye ayırmakta ve bu ayırma birtakım farklı sonuçlar bağlamaktadır. Bir hukukî işlemin geçerli sayılabilmesi için bazı rûkûn, şart ve vasıfların mevcut olması gerekir. Bunlardaki bir eksiklik, Hanefî mezhebinde bu eksikliğin türüne göre farklı hukukî sonuçlar doğurur. Buna göre rûkûn veya in'ikad şartlarındaki eksiklik hukukî işlemin butlânını, sadece vasıflardaki eksiklik ise fesadını gerektirir. Bu anlamı ifade etmek üzere *Mecelle* bâtıl satış akdini, "Bey-i bâtıl aslen sahih olmayan bey'dir" (md. 110), fâsit satış akdini de, "Aslen sahih olup da vasfen sahih olmayan, yani zâten mün'akid olup da bazı evsâf-ı hâriciyyesi itibarıyla meşrû olmayan bey'dir" (md. 109) diye tarif etmektedir. Hukukî işlemlerin rûkûnleri esas olarak taraflar, irade beyânı ve hukukî işlemin konusu olmak üzere üçe ayrılır. Bu rûkûnlerle ilgili şartlar (in'ikad şartları) ise genel olarak şunlardır: 1. Tarafların hukukî işlemi yapmaya ehil olması. 2. İcap ve kabulün birbiriyle uyuşması. 3. İrade beyânının aynı mecliste ortaya konması (meclis birliği). 4. Hukukî işlemin konusunun teslim edilebilir, belirli veya belirlenmesi mümkün ve bu hukukî işleme elverişli, mütekavvim (hukukî açıdan değere sahip) ve mülkiyete konu olan bir mal olması. Hukukî işlemdeki bu unsur ve şartlardan birinin eksik olması o işlemin butlânını gerektirmektedir. Meselâ mü-meyyiz olmayan küçüğün, akıl hastasının hukukî işlemleri, şarap, domuz eti gibi mütekavvim olmayan bir mal üzerine yapılan veya icap ve kabulün birbiriyle uyuşmadığı işlemler esasa ilişkin eksiklik taşıdıklarından bâtıldır. Hukukî işlemin bu rûkûn ve şartları dışında İslâm hukukçılarının vasıf veya hâricî vasıf dedikleri ve işlemin kuruluşuyla ilgili olmayan ikinci derecedeki birtakım şartları da vardır ki bunlar daha çok hukukî işlemin konusuyla ilgilidir. Alışverişte aldanmanın (garar) olmaması için fiyatın ve vadeli satışlarda vadenin belli olması, irade beyânının *ikrah** ile sakatlan-